

ПРИПИНЕННЯ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Зоя Борисенко,
*завідувач кафедри конкурентної політики та
інноваційного розвитку Університету економіки та
права "КРОК", доктор економічних наук*

Законодавство

Розвиток законодавства про недобросовісну конкуренцію в окремих країнах здійснюється по-різному. Багато країн, які спочатку намагалися регулювати питання недобросовісної конкуренції через загальне законодавство про цивільну відповідальність, потім прийняли спеціальне законодавство з цього питання або замінили свої застарілі закони про недобросовісну конкуренцію. У багатьох країнах тепер поєднуються загальні принципи цивільного кодексу, прецедентного права і спеціальних законів. У країнах з федеральною структурою система ще складніша. Законодавство федерального рівня поєднується з нормативними актами, які приймаються в окремих регіонах.

В Україні важливим джерелом формування системи законодавства про захист від недобросовісної конкуренції є норми Паризької конвенції про охорону промислової власності (20.03.1883р.) У 1900 р. до неї були внесені положення про недобросовісну конкуренцію, яка тепер розглядається як складова процесу охорони промислової власності. До Конвенції була включена стаття 10 bis, яка проголошувала, що громадяни країн-учасниць користуються

у всіх країнах Паризького Союзу захистом від недобросовісної конкуренції. Країни-члени зобов'язані забезпечити захист, хоча й не обов'язково через спеціальне законодавство. Стаття 10 bis визначає недобросовісною конкуренцією будь-який акт у конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах. Зокрема, підлягають забороні: дії, здатні будь-яким способом викликати змішування щодо підприємства, продуктів або промислової чи торговельної діяльності конкурента; неправдиві твердження під час здійснення комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство, продукти або промислову чи торговельну діяльність конкурента; твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товарів.

Паризька конвенція була ратифікована СРСР у 1968 р., а відповідно до Закону України "Про правонаступництво України" (12.09.1991), країна є правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України. Крім того

ЗАХИСТ ПРАВ

можна зазначити, що 26.08.1992 р. була підписана заява Уряду України про дію в Україні міжнародних угод з питань охорони промислової власності. Отже, положення Конвенції є частиною національного законодавства України. За повідомленням Міжнародного бюро і Світової організації інтелектуальної власності 25 грудня 1991 р. визнається як дата приєднання України до цієї Конвенції. Учасниками Паризької конвенції є 151 держава світу (1, с.20).

Враховуючи вимоги Паризької конвенції, Україна була зобов'язана забезпечити на своїй території ефективний захист від недобросовісної конкуренції. Оскільки в цей час готувався Закон України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", то до нього внесли відповідну норму. Крім того, цей напрямок діяльності був визначений і Законом України "Про Антимонопольний комітет України". Тобто з перших кроків перебування національної економіки здійснювались реальні заходи для виконання міжнародних зобов'язань, які стосувалися вимог Паризької конвенції. Однак через відсутність чіткого визначення поняття "недобросовісна конкуренція" та обмеженість наведеного в законі переліку видів недобросовісних дій забезпечити відповідний захист було складно. Тим часом в Україні розпочиналися ринкові перетворення, запрацювала конкуренція і, як наслідок, з'явилися перші ознаки недобросовісної конкуренції.

Особливо поширеними були факти недобросовісної реклами, а оскільки діючий закон не давав можливості ефективно припинити ці порушення терміново був прийнятий

Указ Президента України "Про заходи щодо запобігання недобросовісній рекламі та її припинення" [2]. Відповідно до нього недобросовісною рекламою визнавалося замовлення, виготовлення, розміщення чи поширення інформації, спрямованої на формування інтересу до товарів, яка не відповідає вимогам законодавства України і може завдати шкоди громадянам, підприємствам, установам, організаціям або державі. Повноваження контролю за такою рекламою було покладено на Антимонопольний комітет України (далі АМК). Оскільки підприємці ще мало знали свої права і рідко зверталися по допомогу, то справи про недобросовісну рекламу розглядалися переважно за результатами перевірок. Зокрема, застосування Указу припинило рекламу фінансових пірамід, що дозволило зменшити масштаби шахрайських дій трастових компаній.

Практичний досвід проведення таких розслідувань був покладений в основу розробки Закону "Про рекламу". [3] Відповідно до нього повноваження контролю були розділені між кількома органами. Основне навантаження покладалось на Державний комітет України у справах захисту прав споживачів. Він повинен був уживати заходів щодо розповсюджувачів реклами, якщо вони порушують вимоги названого закону у сфері захисту прав споживачів. У нинішній редакції закону ці функції покладені на спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів. Міністерство у справах преси та інформації і Національна рада з питань телебачення і радіомовлення несли свою відповідальність щодо друкованих за-

собів масової інформації та щодо телерадіоорганізацій. Нині відповідальність за контроль щодо телерадіоорганізацій усіх форм власності несе Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Повноваження АМК визначені сферою дії конкурентного законодавства. До його компетенції відносяться лише ті порушення законодавства про рекламу, які є недобросовісною конкуренцією. Зокрема, порівняльна реклама, дискредитація господарюючого суб'єкта в рекламі, неправомірне використання чужих позначень у рекламі тощо.

Вимогу щодо неправомірності порушення правил конкуренції у 1996 р. було внесено і до нової Конституції України. Принципово важливим є закріплення в ст.42 принципу державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та недопущення недобросовісної конкуренції. Відтак, держава взяла на себе функцію захисту від недобросовісної конкуренції, а відповідні дії стали вважатись антиконституційними. Аналогічні вимоги були внесені й до низки Кодексів.

Досвід реалізації вимог зазначених документів та вивчення закордонної практики стали підґрунтям розробки Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції".[4] З його прийняттям законодавство про недобросовісну конкуренцію почало формуватися в окрему галузь конкурентного права. Це був перший серед країн СНД, спеціальний закон з питань недобросовісної конкуренції. Він не тільки більш детально визначив поняття "недобросовісна конкуренція", а й передбачив найхарактерніші прояви недобросовісних дій, створив сприятливі умови захисту інтересів учасників ринку. З прий-

няттям цього закону були закладені підвалини цивілізованого економічного суперництва, встановлені процесуальні засади розгляду відповідних справ. Отже, відповідно до міжнародних угод, на всіх рівнях системи вітчизняного законодавства з'явилася норма, яка повинна була врегулювати відносини у сфері захисту від недобросовісної конкуренції.

Закон розрізняє три блоки характерних порушень правил добросовісної конкуренції. Це, зокрема, неправомірне використання ділової репутації підприємця, створення перешкод та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, а також неправомірне збирання та розголошення комерційної таємниці. Кожен блок містить перелік дій, які мають спільні ознаки порушень певного типу. Але цей перелік може бути продовжений. Закон не дає вичерпного переліку дій, які характеризують недобросовісну конкуренцію. Тому вважається, що будь-яка поведінка, яка суперечить правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, може бути кваліфікована як недобросовісна конкуренція.

Визначення поняття

Ознаки недобросовісної конкуренції настільки різноманітні, що вкласти їх у законодавчі акти виявилось надзвичайно складно. Якими б досконалими не були закони, вони не можуть передбачити всі можливі форми недобросовісної поведінки на ринку. Іноді коротке формулювання в загальному положенні про цивільну відповідальність є достатньою основою для припинення серйозного порушення з ознаками недобросовісної конкуренції. А іноді виника-

ЗАХИСТ ПРАВ

ють проблеми при розгляді навіть незначних питань за наявності вражаючого спеціального законодавчого акту. Тому багато залежить від індивідуального трактування цього поняття посадовими особами, які розглядають відповідні справи та судьями.

Ефективність розгляду справ залежить від того, як відповідні інстанції трактують можливість застосування положень закону до конкретної життєвої ситуації. Більшість країн надають судам достатню свободу під час розгляду цих питань. Особливу роль відіграє судова практика у Великій Британії, США та деяких інших країнах, які сприйняли англійську систему права. У цих країнах судова практика не тільки фактично, а й офіційно є основним джерелом права взагалі та права недобросовісної конкуренції зокрема.

Відтак спільною для всіх країн залишається проблема визначення ознак заборонених дій. У більшості країн під терміном "недобросовісна конкуренція" розуміють дії, які суперечать чесним звичаям, як це визначено в Паризькій конвенції. Відповідно, у Законі "Про захист від недобросовісної конкуренції" цей термін визначений як дії в конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Але їх іноді дуже важко розрізнити, тобто довести, де підприємець ще діє в рамках дозволених правил конкуренції, а де він вийшов за межі цих правил. Тому розслідування проблем недобросовісної конкуренції — одні з найскладніших під час реалізації конкурентної політики.

На відміну від цієї практики, у законодавстві окремих країн центральної та східної Європи таке ши-

роке визначення дещо конкретизується. Тут міститься критерій завдання шкоди недобросовісними діями або конкуренту, або споживачам [5, с.179]. Російський закон "Про конкуренцію і обмеження монополістичної діяльності на товарних ринках" визнає недобросовісною конкуренцією дії, спрямовані на отримання переваг у підприємницькій діяльності, які суперечать чинному законодавству, звичаям ділового обороту, вимогам добропорядності й справедливості та можуть завдати чи вже завдали збитків конкурентам або завдати шкоди їх діловій репутації. Тобто в цих законах наводиться значно більше ознак недобросовісної конкуренції, ніж в українському законі.

Правила професійної етики

Звужене трактування поняття "недобросовісна конкуренція" призводить до того, що значна кількість недобросовісних дій не може бути припинена. По суті, єдиний доказ неправомірності таких дій — невідповідність правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. А оскільки ці правила і звичаї нічим не визначені, то застосувати закон майже неможливо. Щоб довести, що поведінка підприємця суперечить правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, слід у свою чергу, уточнити саме поняття "торгові та чесні звичаї". Вони в різних сферах економіки можуть бути різними. Тут немає однакових стандартів для всіх. Наприклад, для підприємців, які працюють у галузях агропромислового комплексу, правила й торгові звичаї помітно відрізняються від правил діяльності учасників ринку цінних паперів.

Тому важливою умовою ефективного застосування Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції" є розробка правил професійної етики для різних сфер підприємницької діяльності. Такі правила повинні визначати основні принципи добросовісної поведінки в конкуренції та механізми контролю за їх дотриманням. Закон таких правил не встановлює, вони повинні розроблятися з ініціативи самих учасників ринку з урахуванням специфіки їх діяльності. Щоб унеможливити внесення до цих документів положень, які можуть розглядатися як антиконкурентні узгоджені дії, ст.33 закону передбачено, що розроблені підприємцями правила професійної етики погоджуються з АМК. Після цього вони можуть використовуватися під час укладення договорів, розробці установчих та інших документів.

Розробка таких правил має для підприємців як позитивні, так і негативні сторони. З одного боку, на їх підставі окремі учасники мають право вимагати від інших учасників ринку припинення недобросовісної конкурентної поведінки. А керівним органам, які розробляли зазначені правила, вони дають змогу здійснювати ефективний контроль за поведінкою учасників відповідної сфери діяльності. З іншого боку, факт укладення правил професійної етики дає можливість реально контролювати дотримання правил державними органами, наприклад АМК чи судом. А це означає, що з'являються конкретні підстави для притягнення до відповідальності, зокрема, за порушення правил конкуренції. Такі подвійні наслідки призводять до того, що підприємці часто вважають, що краще працювати без за-

твердження правил, що стає на перешкоді широкому запровадженню у відповідних сферах правил добросовісної конкуренції.

Тенденції припинення порушень.

Статистика свідчить, що кількість справ з питань недобросовісної конкуренції загалом має тенденцію до зменшення. Правда тут слід враховувати, що значна частина справ, розглянутих в перші роки діяльності АМК, це були дії щодо реклами. Пізніше зі зміною законодавства частина повноважень стосовно розгляду неправомірної реклами була передана іншим органам. Це, безумовно, слід мати на увазі, аналізуючи тенденцію кількості порушень. Отже, протягом 1995р. відповідно до закону "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності", було розглянуто 89 справ, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією. Із них більше половини були дії, які полягали в досягненні неправомірних переваг у конкуренції шляхом незаконної реклами. Крім того, згідно з Указом Президента про рекламу було припинено 557 відповідних порушень. Особливо популярними були такі порушення серед довірчих товариств та інших фінансових посередників. Вони скоїли за 1995 рік 163 такі порушення.

У 1996 р. питання недобросовісної конкуренції й реклами фахівці АМК припиняли на підставі Законів "Про обмеження монополізму.." та "Про рекламу" і відповідного Указу Президента України. З питань недобросовісної конкуренції було розглянуто 212 справ, а з питань реклами — 184 справи. Різке зменшення кількості справ пояснюється, з одно-

ЗАХИСТ ПРАВ

го боку, підвищенням обізнаності підприємців про відповідні вимоги законодавства, а з іншого боку, тим — що розгляд частини порушень перебрали на себе Держспоживзахист, Мінпресінформ й Національна рада з питань телебачення і радіомовлення.

Протягом 1997 р., який був перехідним від одного закону до іншого, було припинено 76 порушень. Свідченням того, що закон був активно сприйнятий громадськістю, став потік звернень до Комітету з цих питань. Наступного року кількість розглянутих справ подвоїлася. Протягом 1998р. було припинено 115 порушень. Істотне зростання порушень порівняно з попереднім роком пояснюється як опануванням органами Комітету правових засобів захисту від недобросовісної конкуренції, так і об'єктивним посиленням конкурентної боротьби на товарних ринках України. Більше 60% порушень, припинених в 1998 р., були діями, пов'язаними з неправомірним використанням ділової репутації підприємців. Особливо великий розголос мала справа про неправомірне використання позначення "Боржомі" на етикетках мінеральної води, яка реалізувалась на українському ринку. Органи Комітету розглянули 24 справи з цього питання та припинили 31 порушення. Спільні дії Комітету й інших державних органів запобігли реалізації підробної води типу "Боржомі" в обсязі 1 млн. декалітрів за рік.

Гучною була справа про неправомірне використання знака для товарів і послуг "АСПРИН", власником якого є німецька фірма "Байер АГ", що отримала правову охорону зазначеного знака в більшості країн світу. Фірма звернулася до АМК з

заявою про те, що ВАТ "Концерн Стирол" неправомірно використовує цей знак. На підставі проведеної експертизи патентного повіреного України дії концерну були кваліфіковані Комітетом як неправомірне використання без дозволу уповноваженої на те особи знака для товарів і послуг, що може призвести до змішування з діяльністю іншого підприємця, який має пріоритет на його використання. На порушника було накладено штраф у розмірі 6000 грн. Остаточо питання щодо права власності на цей знак все ж таки вирішувалось у судовому порядку. Рішенням Вищого арбітражного суду України право власності визнано за фірмою "Байер АГ".

Після набрання чинності Закону "Про захист від недобросовісної конкуренції", кількість справ з року в рік майже не змінюється. Щоправда, був ще сплеск 1998 року, коли підприємці, дізнавшись про прийняття такого нетрадиційного для нашої економіки закону, почали активно звертатися до Комітету по захист від таких небажаних дій. Але, очевидно, практика розгляду цих питань їх не влаштувала, а проблеми, які поставали на шляху розслідувань, виявлялися непереборними. Через тривалість і безрезультативність розгляду окремих питань підприємці просто не схотіли ризикувати, а тому почали вирішувати свої проблеми поза Комітетом. Вони або домовляються між собою, або звертаються до суду.

І спроба самостійно домовитися з використанням положень конкурентного законодавства, і звернення до суду, як правило, вимагають залучення послуг юридичних і консалтингових фірм, що обходиться досить дорого. Але підприємці ідуть

на ці витрати з метою якнайшвидшого врегулювання конфлікту. Річ у тім, що недобросовісна конкуренція завдає великих збитків щодня. Тут треба швидко вирішувати питання, а не дратувати конкурента своїми скаргами до правоохоронних органів. Тривалі розслідування не тільки не зменшують збитки від недобросовісної конкуренції, а навпаки, розбещують порушників, вселяють у них віру в безкарність, провокують подальші неправомірні дії.

Звичайно, тут не можна звинувачувати лише фахівців АМК. Нова справа надзвичайно складна, а умови для її здійснення в Комітеті далекі від необхідних. Тут потрібен високий професіоналізм кадрів, яким слід було б дати відповідну освіту, створити належні матеріально-технічні умови. Великі кошти необхідні для здійснення експертиз, наукових досліджень. Потрібні серйозні повноваження для проведення перевірок суб'єктів господарювання. Та й цього ще замало. Тут потрібні скординовані дії всіх правоохоронних і деяких інших державних органів, комп'ютерна обробка й відповідний захист інформації. Давно назріла необхідність розробки відповідних нормативно-правових документів, внесення змін до чинного законодавства і багато чого іншого, завдяки чому можна доводити ті чи інші неправомірні дії в конкурентній боротьбі. Усе це ще треба створювати, а тому поки що фактів звернення до АМК зі скаргами на зазначені дії дуже мало. Так що серйозна робота із захисту від недобросовісної конкуренції ще попереду.

Висновок

Проведене дослідження свідчить, що Україна намагається виконувати

вимоги Паризької конвенції. Відповідно до міжнародних угод, на всіх рівнях системи вітчизняного законодавства — і в Конституції, і в законах, і в більшості кодексів — з'явилися норми для врегулювання питань захисту від недобросовісної конкуренції. Державні відомства, які повинні здійснювати такий захист, активно працюють, намагаючись однаковою мірою захищати інтереси вітчизняного товаровиробника й інтереси іноземних підприємців, які працюють на ринках України. З розвитком ринкових відносин, у міру загострення конкурентної боротьби таких порушень об'єктивно стає все більше. Водночас статистика припинених АМК порушень вражає їх малочисельністю.

Оскільки перешкодою для розслідування порушень є недостатньо точне визначення поняття "недобросовісна конкуренція", слід негайно вносити зміни до Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції", щоб розширити перелік його ознак хоча б на зразок відповідного закону Російської Федерації. Звужене трактування цього поняття призводить до того, що значна кількість недобросовісних дій, які на практиці зустрічаються досить часто, не може бути припинена на базі застосування цього закону. По суті, єдиний доказ неправомірності таких дій — невідповідність правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. А оскільки ці правила і звичаї нічим не визначені, це ускладнює застосування закону.

Урегулювання проблем недобросовісної конкуренції можна вважати слабким місцем не тільки в роботі АМК, а й держави загалом. Про це,

ЗАХИСТ ПРАВ

зокрема, свідчить приклад загострення торгово-економічних відносин із США через безпорадність у вирішенні питань вироблення в Україні неліцензійних компакт-дисків. Недобросовісній конкуренції слід приділити більше уваги з боку дер-

жавних органів, у тому числі судових. Без вирішення цих питань формування в Україні справжнього ринкового середовища ще довго буде проблематичним. ●

Література:

1. Андрощук Г.А., Работягова Л.И. Патентное право: правовая охрана изобретений: Учеб. пособ. — 2-е изд., перераб. и доп. — К.: МАУП, 2001. — 232 с.
2. Про заходи щодо запобігання недобросовісній рекламі та її припинення: Указ Президента України від 5 грудня 1994 року №723/94 // Збірник Указів Президента України. — жовтень—грудень, 1994. — Випуск 4. — С. 204.
3. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996р., №270/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — N 39. — С. 521.
4. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996р., №236/96 // Відомості Верховної Ради України. — 1996 р. — N 36. — С. 485.
5. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование. — М.: Норма, 1999. — 280 с.

ЦІКАВО ЗНАТИ

РЕЙТИНГ КРАЇН ЗА КІЛЬКІСТЮ ВИДАНИХ У 2005 РОЦІ ПАТЕНТІВ НА ВИНАХІД

Громадянами різних країн в 2005 році, отримано приблизно 134 000 патентів. Це найбільше число за всю історію Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Рекорд був досягнутий в основному за рахунок збільшення кількості заявок від громадян Японії, Південної Кореї й Китаю.

За даними ВОІВ, пальма першості вже не перший рік належить США — 34300 патентів на винахід. Друге місце, стабільно займає Японія. На третьому перебуває Німеччина. Франція у 2005 році обігнавши, Великобританію, розташувалася на четвертому місці. На шосте місце з восьмого піднялась Південна Корея. За нею йдуть Нідерланди, Швеція, Швейцарія й Китай.

Частка інших країн від загального числа патентів становить всього 5 відсотків.

За матеріалами: <http://news-inter.net/>